

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО СУТНОСТІ ПОДІЇ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЛЬОЗНИЙ Олег Анатолійович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.14(477)

В статті определена система коррупционных преступлений в сфере служебной деятельности. К ним отнесены: злоупотребление властью или служебным положением; злоупотребление полномочиями служебным лицом юридического лица частного права независимо от организационно-правовой формы; принятие предложения, обещания или получение неправомерной выгоды служебным лицом; незаконное обогащение; подкуп служебного лица юридического лица частного права не зависимо от организационно-правовой формы; предложение, обещание или предоставление неправомерной выгоды служебному лицу; злоупотребление влиянием. Исследовано понятие способа совершения преступления, в том числе коррупционного преступления в сфере служебной деятельности.

Ключевые слова: уголовное производство, коррупционные преступления в сфере служебной деятельности, событие преступления.

Постановка проблеми

Протидія корупційним злочинам на сьогоднішній день є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів правопорядку України. Її ефективність залежить від правильного розуміння сутності події вищевказаних злочинів та її структурних елементів. У зв'язку із цим дослідження зазначеного питання набуває особливої актуальності.

Стан дослідження

Питання щодо визначення сутності події злочинів були предметом дослідження бага-

тьох учених (Ю. П. Аленін, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, П.С. Елькінд, В.С. Зеленецький, Є.В. Коваленко, Л. Д. Кокорев, Л.М. Лобойко, А.М. Ларін, П.А. Лупинська, М.М. Михеєнко, О.М. Музичук, Д. Й. Никифорчук, В.Т. Нор, М.А. Погорєцький, В.О. Попелюшко, С. М. Стахівський, Л.Д. Удалова, М.О. Чельцов, С.А. Шейфер, М. Є. Шумило та інші). Враховуючи процес подальшого реформування кримінального процесуального законодавства, а також посилення боротьби із корупційними злочинами, у тому числі й у сфері службової діяльності, аналіз події зазначених злочинів викликає увагу як науковців, так і практиків.

Метою статті є з'ясування системи корупційних злочинів у сфері службової діяльності та сутності їх події.

Виклад основного матеріалу

Виходячи із аналізу ст. 45 та Розділу XVII КК України, до корупційних злочинів у сфері службової діяльності відносяться наступні:

1. Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України).
2. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹ КК України).
3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України).

4. Незаконне збагачення (ст. 368² КК України).

5. Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368³ КК України).

6. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України).

7. Зловживання впливом (ст. 369² КК України).

Чинним кримінальним процесуальним законодавством (ст. 91 КПК України) регламентовано перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. У теорії кримінального процесуального права зазначені обставини отримали назву «предмет доказування». За загальним правилом перелік таких обставин є єдиним для встановлення під час кримінального провадження щодо усіх видів злочинів. Доречно зауважити, що вказаний перелік обставин підлягає уточненню в залежності від особливостей певної категорії злочинів, у тому числі корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України у кримінальному провадженні насамперед підлягає доказуванню подія кримінального правопорушення: час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення.

У тлумачних словниках поняття «подія» визначається як:

а) те, що відбулося; явище, факт суспільного чи особистого життя;

б) те, що порушує усталений, звичний хід життя; що-небудь важливе, видатне;

в) вид юридичних фактів, із якими закон пов'язує виникнення правовідносин [4, с. 647; 5, с. 1009].

У науковій літературі висловлювалися різні позиції щодо розуміння поняття «подія злочину». Так, наприклад, одні науковці ототожнюють поняття «подія злочину» і «склад злочину» [2, с. 31].

Такі дві категорії, як подія й склад злочину, тісно і нерозривно взаємопов'язані, чим на практиці обумовлюється необхідність першочергового встановлення складу злочину. Ця обставина пояснюється тим, що поняття «склад злочину», хоч і бере свій по-

чаток в галузі кримінального права, досить конкретизоване, у той час як поняття «подія злочину», будучи суто процесуальним терміном, так і не знайшло своєї дефініції [13, с. 51-52].

У свою чергу, окрема група авторів розуміє поняття «подія злочину» у вузькому значенні. На їх думку, подією злочину є об'єктивна сторона складу злочину [15, с. 93; 26, с. 57]. Думається, доречно підтримати останню позицію.

Подія злочину розкриває діяльність суб'єктів у матеріальному середовищі, у результаті якої виникають сліди злочину – джерела доказової інформації. У природі все взаємопов'язано і взаємообумовлено. Злочинна діяльність не виняток. Сліди-відображення виникають за загальними законами діалектики і несуть необхідний та повторюваний, тобто закономірний характер. Застосовуючи до події злочину, закономірність означає не тільки відповідність утворення інформації об'єктивним законам руху і відображення матерії, але і можливість керування і передбачення появи джерел інформації, цілеспрямованого використання їх у правоохоронній діяльності, а саме: встановлення за слідами об'єкта та механізму їх утворення дозволяє встановити знаряддя злочину; отримати свідчення про суб'єкта, спосіб вчинення злочину, предмет злочинного посягання; доказати наявність зв'язку між виявленими слідами та злочинними діями конкретної особи; встановити обставини, що сприяли вчиненню злочину, тощо [1, с. 204].

Термін «подія злочину» досить умовний та потребує тлумачення з деталізацією його структурних елементів. Поняття події злочину відображає його зовнішню (об'єктивну) сторону. Доказування події злочину полягає в достовірному встановленні наявності передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного діяння, його наслідків, причинного зв'язку між діянням та його наслідками, часу, місця, способу, обстановки, засобів вчинення злочину тощо [23, с. 10].

Специфіка події корупційних злочинів у сфері службової діяльності полягає у тому, що вони є складною системою дій службових осіб. Елементи події злочинів вищевка-

заної категорії уточнюються у залежності від конкретних обставин кримінального провадження та у межах відповідних диспозицій статей КК України.

Серед основних елементів події корупційних злочинів у сфері службової діяльності слід виділити суспільно небезпечне діяння.

Згідно з ч.1 ст. 11 КК України злочином є передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Суспільно небезпечне діяння може проявлятися або в дії, або в бездіяльності. Злочинна дія – це активна форма поведінки особи, а злочинна бездіяльність – це певна форма поведінки особи, що пов'язана з невчиненням дій, які вона повинна була і могла вчинити в силу закону або взятого на себе зобов'язання [18, с.18].

Традиційно важлива роль у процесі встановлення події корупційних злочинів у сфері службової діяльності відведена з'ясуванню способу їх вчинення.

С.І. Ожегов визначає спосіб як дію або систему дій, які застосовуються при виконанні будь-якої роботи, при здійсненні будь-чого [19, с. 658].

Спосіб здійснення злочинів є міжгалузевим поняттям різних юридичних наук, кожна з яких вивчає його відповідно до свого функціонального призначення. Змістовне наповнення поняття «спосіб вчинення злочину» у різних галузях суттєво відрізняється, так, наприклад, у кримінальному процесі воно трактується ширше, ніж у кримінальному праві, а в криміналістиці ширше, ніж у кримінальному процесі [10, с. 138].

Спосіб вчинення злочину як його ознака має різні значення щодо характеристики суспільно небезпечної поведінки суб'єкта. У одних випадках він вказує на певні якості виконавця дії, яка утворює об'єктивну сторону злочину, в інших випадках свідчить про ті додаткові сили й фактори, що застосовує особа для здійснення злочинного посягання на об'єкт кримінально-правової охорони [20, с.56].

Процесуалісти розуміють під способом вчинення злочину комплекс здійснених у певній послідовності дій, що обумовлюють

настання злочинного результату. Криміналісти розширюють поняття способу на стадії підготовки та приховування злочину, включаючи в нього місце, час, засоби, особливості особистості тощо [12, с.253-254].

Спосіб вчинення злочину охоплює ознаки, що не мають кримінально-правового значення, але відіграють важливу роль для пошуку слідів та встановлення інших обставин. Зокрема, інформація про спосіб вчинення злочину виступає основою для: висунення версій; планування та організації розслідування; вибору оптимального шляху розслідування; прогнозування механізму вчинення злочину; розробки заходів попередження злочину [14, с.182].

У криміналістиці способу вчинення злочинів завжди приділялася значна увага, оскільки він виступає одним із основних елементів криміналістичної характеристики злочинів, визначає основні дані про вчинення злочину, риси особи, яка вчиняла його, а також являється головним чинником для розкриття злочину. Тому дослідження способу вчинення злочину та його особливостей на сучасному етапі боротьби зі злочинністю є актуальним і обумовлюється професіоналізацією злочинної діяльності, що заперечувалося довгий час [6, с.7].

Завдяки способу вчинення злочину відбувається віддзеркалення протиправного діяння в зовнішньому середовищі, що свідчить про складність цього явища об'єктивної дійсності, утворюючого систему взаємопов'язаних структурних елементів, що становлять ядро криміналістичних моделей злочинів, основу методики розслідування окремих видів злочинів [11, с.154].

Вагомий внесок у дослідження змісту способу скоєння злочину здійснив А.М. Кустов. Так, вчений запропонував розуміти під механізмом злочину систему процесів взаємодії учасників злочину як прямих, так і непрямих, між собою і з матеріальним середовищем, пов'язаних з використанням відповідних знарядь, засобів та інших окремих елементів обстановки. Автор вважає, що до основних елементів механізму злочину необхідно відносити:

– діяльність суб'єкта злочинної події;

– комплекс (сукупність) дій, вчинків та інших рухів жертви злочину;

– комплекс (сукупність) дій, вчинків та інших рухів осіб, які побічно пов'язані зі злочинною подією;

– окремі елементи обстановки, які використовуються учасниками злочинної події, включаючи предмет злочинного посягання [16, с.15].

Спосіб вчинення злочинів розглядається як фактор, що обумовлює закономірності механізму слідотворення, доказової інформації, на підставі чого розробляються теоретичні положення й практичні рекомендації з метою розшуку винних, розкриття, розслідування, а іноді й попередження злочинів [21, с.15].

О.В. Челишев і М.В. Феськов констатують, що спосіб дії – це не сама дія, а те, як вона вчинялася, та визначають спосіб вчинення злочину як систему зв'язків й відношень суб'єктів злочину між собою, засобами вчинення злочину, а також предметом злочину під час підготовки, злочинного посягання та приховування злочину [25, с.35-36].

М.В. Салтевський визначав спосіб вчинення злочину як комплекс динамічних актів, рухів, що залишають у навколишньому середовищі зміни – сліди злочину, які є джерелом інформації для розкриття злочину, виявлення і викриття винних [24, с.424-425].

На думку Г.Г. Зуйкова, спосіб вчинення злочину є умовою зовнішнього середовища з психофізіологічними властивостями особи, системою, що детермінувалася, взаємопов'язаних дій із підготовки, вчинення й приховування злочину, пов'язаних із використанням знарядь і засобів, умов, місця і часу, відповідних меті вчинення дій [7, с.10]. На думку вченого, абсолютна повторюваність способів вчинення злочинів у всіх їхніх ознаках цілком виключена. Способи вчинення злочинів повторюються, якщо зберігається послідовність певних детермінуючих факторів, а оскільки детермінуючі фактори змінюються, як у кількісному, так і в якісному відношеннях, то неминує змінюються і способи вчинення злочинів, зберігаючи, проте, деяку сукупність повторюваних ознак [8, с.50].

Вважається, що слід підтримати точку зору Р.С. Белкіна, згідно з якою спосіб скоєння злочину - це система дій із підготовки, вчинення і приховування злочину, які детерміновані умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особи. Спосіб скоєння злочину може бути пов'язаний з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів, умов місця та часу. Як правило, дії з підготовки, вчинення і приховування злочинів об'єднані загальним злочинним задумом. У деяких випадках може мати місце самостійний спосіб приховування злочину, якщо приховування не входить у загальний задум [3, с.212].

Дії щодо приховування злочину не входять до складу способу його вчинення у тому випадку, якщо вони не охоплюються єдиним злочинним умислом [9, с.9].

Б.М. Шавер основним завданням виявлення способів вчинення злочинів називав виявлення і класифікацію прийомів та способів, що застосовувалися або можуть застосовуватися для розробки найбільш вдосконалених методів виявлення та дослідження доказів, які необхідні для розкриття злочинів [27, с.12].

Способи вчинення злочину за структурою поділяються на наступні види:

– одноелементні – складаються із дій без підготовки та приховування злочину;

– складні (двохелементні), які, крім основного елемента, включають дії щодо підготовки або приховування злочину;

– повні (трьохелементні), що включають підготовку, безпосереднє вчинення та приховування злочину [17, с.213].

Висновки

Проаналізувавши точки зору науковців, доходимо висновку, згідно з яким спосіб вчинення злочину розуміється в літературі у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні спосіб вчинення злочину є проявом того, як саме вчинялося суспільно небезпечне діяння. У широкому – це процес підготовки до злочину, безпосереднє його скоєння та приховування злочину.

У теорії кримінального права спосіб вчинення злочину є факультативною ознакою об'єктивної сторони його складу. Під час

кримінального провадження підлягають обов'язковому встановленню всі елементи предмету доказування, в тому числі і події злочину.

На наш погляд, способом вчинення корупційного злочину у сфері службової діяльності є сукупність діянь суб'єктів, перерахованих у пункті першому ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [22], зміст яких складає підготовка, вчинення, приховування злочину, відповідальність за скоєння якого передбачена відповідними статтями Розділу XVII КК України.

Література

1. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов, Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика : учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Норма, 2006. 992 с.
2. Банин В. А. Предмет доказывания в советском уголовном процессе (гносеологическая и правовая природа) / под ред. Ш. К. Вахитова. Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1981. 156 с.
3. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2001. 240 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / за редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
6. Євдокиєнко С. В. Злочинна діяльність : сутність та криміналістичні аспекти боротьби з нею : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2002. 17 с.
7. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. М., 1970. 31 с.
8. Зуйков Г.Г. «Модус операнди», кибернетика, поиск. *Кибернетика и право*. М., 1970. С. 50.
9. Карагодин В. Н. Способы сокрытия преступления, их криминалистическое значение, методы распознавания и преодоления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1982. 174 с.
10. Кимлик Н. В., Мудряк Т.О. Спосіб вчинення, як елемент криміналістичної характеристики злочину (на прикладі злочинів, пов'язаних з корупцією та шахрайством з фінансовими ресурсами). *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11 (203). С. 138–141.
11. Колдин В. Я. Актуальные вопросы теории и методологии криминалистики // Методологические и теоретические проблемы юридической науки : сборник научных трудов. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986. С. 140–158.
12. Кругликов Л. Л. Соотношение уголовно-правового, уголовно-процессуального и криминалистического значения способа совершения преступлений // Сборник аспирантских работ. Свердловск, 1971.- С. 253–254.
13. Куликова С. Л., Степенко В. Е. Обстоятельства, подлежащие доказыванию по уголовному делу. *Закон и право*. 2006. №10. С. 50-53.
14. Курман А. В. Способы совершения мошенничества с финансовыми ресурсами. *Проблемы законности*. 2001. Вип.47. С. 181-186.
15. Курс криминалистики : в 3 т. / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. Т.3 : Криминалистическая методика. Методика расследования преступлений в сфере экономики, взяточничества и компьютерных преступлений. 2004. 573 с.
16. Кустов А. М. Теоретические основы криминалистического учения о механизме преступления / Под ред. Р.С. Белкина. М. : Академия МВД России, 1997. 228 с.
17. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.
18. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : 4-те вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2006. 848 с.
19. Ожегов С. И. Словарь русского языка : Ок. 57000 слов / Под ред. Н. Ю. Шведовой. М. : Рус. яз., 1985. 797 с.

АНОТАЦІЯ

У статті визначено систему корупційних злочинів у сфері службової діяльності. До них віднесено: зловживання владою або службовим становищем; зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; незаконне збагачення; підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі; зловживання впливом. Досліджено поняття способу вчинення злочину, у тому числі корупційного злочину у сфері службової діяльності.

Ключові слова: кримінальне провадження, корупційні злочини у сфері службової діяльності, подія злочину.

SUMMARY

The article defines the system of corruption crimes in the sphere of official activity. These include: abuse of power or office; abuse of authority by an official of a legal entity of private law irrespective of the organizational and legal form; acceptance of a proposal, promise or receipt of an unlawful benefit by an official; illegal enrichment; bribery of an official of a legal entity of private law irrespective of the organizational and legal form; offer, promise or unlawful benefit to an official; abuse of influence. The concept of a method of committing a crime, including a corruption crime in the sphere of official activity, was explored.

Key words: criminal proceedings, corruption crimes in the field of official activity, crime.

20. Пінчук М. Г. Предмет доказування і судовий розгляд справ про викрадення та інше незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 222 с.

21. Пономарева Л. М. Методика расследования изнасилований. М. : ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002. 152 с.

22. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 13.08.2017).

23. Рыков А. Б. Установление события преступления на досудебных стадиях уголовного процесса : автореф. дисс. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. Воронеж, 1995. 17 с.

24. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. К. : Кондор, 2006. 588 с.

25. Чельшев О. В., Феськов М. В. Расследование налоговых преступлений. СПб. : Питер, 2001. 288 с.

26. Чурилов Ю. Ю. Проблемы констатации отсутствия события преступления при оправдании подсудимого. *Российская юстиция*. 2007. №8. С. 57-59.

27. Шавер Б. М. Криміналістика. Методика расследования отдельных видов преступлений. М., 1939. 948 с.